

Лян Кеянь

ORCID: 0009-0009-6735-5432

аспірант

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЯПОНСЬКИХ ГРАВЮР УКІЙО-Е XVII–XIX СТ. НА ТВОРЧИЙ СВІТОГЛЯД ХУДОЖНИКІВ-ПОСТІМПРЕСІОНІСТІВ

Ключові слова: живопис, укійо-е, постімпресіонізм, японізм, набі, Вінсент Ван Гог, Анрі де Тулуз-Лотрек, П'єр Боннар, Едуар Вьїяр, Фелікс Валлотон, Поль-Ельє Рансон.

Завершення примусової ізоляції Японії від світу, отримання Сполученими Штатами й Великобританією доступу до її портів у 1854 р. сприяло тому, що Європа стала поступово відкривати для себе японське мистецтво, зокрема гравюри укійо-е (від “укійоши”, що означає “світський кітч” [1]). Уже близько 1888 р. Париж охопила суцільна мода на японський стиль, від носіння стилізованого під кімоно вбрання до тенденцій у живописі.

Імпресіоністи нового покоління, так чи інакше пов'язані з паризькою богемою, відчули в японській гравюрі той самий творчий стимул, який, за словами Поля Сезанна (1839–1906), міг би “зробити з імпресіонізму щось міцне і довговічне, як мистецтво музеїв” [4]. Цей вплив був настільки сильним і самобутнім, що в 1874 р. французький колекціонер і критик Філіп Берті ввів термін “японізм” на позначення окремої течії постімпресіонізму, яка поєднала в собі східні традиції та їхнє оригінальне трактування європейськими живописцями.

Вінсент Ван Гог (1853–1890), одна з найяскравіших постатей європейського постімпресіоністичного символізму, писав у листі до брата Тео з Арля у 1888 р.: “Я заздрю японцям, надзвичайній чіткості в їхній роботі. Це ніколи не виснажує і ніколи не здається, що виконується надто поспішно. Їхня робота така ж проста, як дихання, і вони роблять фігуру кількома рухами з такою ж легкістю, як якщо б це було так просто, як застібнути гудзика на жилеті” [2]. Найвідомішими на Заході творцями гравюр укійо-е, доробком яких надихався Ван-Гог та інші постімпресіоністи, були Кацусіка Хокусай (1760–1849), Утагава Хіросіге (1797–1858), Утагава Кунійосі (1798–1861), Утагава Тойокуні (1769–1825), Цукіюка Йосітосі (1839–1892).

Художня філософія укійо-е, яка зародилася близько 1672 р. та була популярною в Азії орієнтовно до 1880-х, увібрала в себе насичене емоціями і враженнями буття районів розваг у містах періоду Едо. Тоді чуттєві атрибути життя заохочувалися серед спокійного існування в умовах миру за часів правління сьогунів [6]. Гравюра укійо-е суттєво еволюціонувала, пройшла шлях від стилю декорування пакувальних матеріалів для захисту цінних імпортованих порцелянових предметів до окремого напрямку мистецтва, визнаного в Японії та за її межами.

За С. Хуангом, самотніми рисами гравюри укійо-е стали:

- відображення художником на полотні “плаваючого світу”, який, згідно з філософською концепцією буддизму, являє собою цикли життя і смерті;
- історизм, творче переосмислення самурайського живопису в легендах та історичних романах;
- натуралістична чуттєвість у зображенні побутових та інтимних сцен;
- увага до ракурсу, який відкривається з незвичної перспективи: точка огляду для глядача знаходиться згори та розташована під невеликим кутом. Глядач неначе перебуває “над” сюжетом, а не прямо перед ним, завдяки чому бачить сцени повністю, майже так, ніби сюжет картини поміщений на театральну сцену. З цією ж метою застосовувалися асиметричні перспективи й чіткі діагональні лінії;
- простота композиції малюнку у поєднанні з яскравими кольорами, очевидними лініями і штрихами;
- застосування площинної сегментації заради високої міри гармонії між лініями картини та кольором;
- досягнення візуальної автентичності через єдність змісту й художньої цілісності картини тощо [1, с. 305–306].

Японська філософія самоспоглядання, отримання насолоди від життя та вдумливого пропущення оточуючої дійсності через призму власного сприйняття була співзвучною творчим ідеям постімпресіонізму, для якого на перше місце виходив внутрішній світ художника. Тому Вінсент Ван Гог написав у стилі японізму свої видатні полотна: “Куртизанка” (1887), “Портрет Татка Танги” (1888), “Дерево груші, що цвіте” (1888), “Великий метелик “Павине око” (1889), “Сосни на фоні оранжевого неба з сонцем, що заходить” (1889), “Квітуче персикове дерево” (1890) тощо.

Особливе значення укійо-е мали для Анрі де Тулуз-Лотрека (1864–1901), який, як і японські гравери, знаходив натхнення в нічному житті паризьких кабаре й борделів. Художник створив на основі японських гравор неповторний, епатажний, плакатний стиль своєї кольорової графіки. Як слушно зауважує Д. Ванцура, *“японська гравюра дуже сильно вплинула на його стиль. Для Тулуз-Лотрека рух і форми були*

важливі. Його композиції, незвичайні перспективи та використання великих площ плоского кольору, безсумнівно, натхненні японськими гравюрами на дереві” [5]. Це виразно помітно на картинах митця: “Цирк Фернандо” (1888), “Афіша “Японський диван” (1892), “Королева радості” (1892), “Авріль” (1893), “Салон на вулиці Демулен” (1894) та ін.

Японське мистецтво укійо-е знайшло відображення і у творчості постімпресіоністів синтетично-символістської групи набі, особливо П'єра Боннара (1867–1947), який навіть отримав від товаришів прізвисько “набі-японець”. Натхненний укійо-е, Боннар творив на полотнах складну симфонію кольорових плям, що лише поступово доповнювалися сценами повсякденного життя. Л. Дж. Уолкер запропонував на позначення цього мистецького феномена термін “японард” (japonard) [7].

Кожна пляма кольору була для Боннара окремою вібрацією, переносила на іншу частоту художнього відчуття і водночас передавала щось із власного внутрішнього руху іншим. Люди, тварини та речі, зображені на картині, не обов'язково перебували в русі, але за рахунок взаємодії цих плям їх сприйняття глядачем постійно мінялося, як при русі [5]. Художник втілює таке бачення композиції й колористики на полотнах “Молода дівчина, що сидить із кроликом” (1891), “Сидяча жінка з котом” (1892–1898), “Сімейна сцена” (1893), “Інтимність” (1896), “Пейзаж поблизу Ле Канне” (1938), “Автопортрет” (1956) тощо.

Картини в японістичному стилі виходили з-під пензля Фелікса Валлотона (1865–1925) й Поля-Ельє Рансона (1864–1909). Наприклад, полотно Валлотона “Вулиця сцена в Парижі” (1895) нагадує за сюжетом і манерою письма замальовки Утагави Хіросіге й Цукіюкі Йосітосі, які зображували в деталях життя й побут токійських жителів. Валлотонівська “Жінка зі служницею купається” (1896) ввібрала в себе весь кольоровий еротизм і чуттєвість, з якими художники-японці епохи Едо змальовували жіночу натуру.

Поль-Ельє Рансон (чий знаменитий портрет був написаний Полем Серюзьє у 1890-му теж у стилі японських гравюр) глибоко сприйняв буддистську філософію укійо-е й оригінально передав її на полотні “Христос і Будда” (1890). У його “Пейзажі набі” (1890) також відчувається вплив японізму: художник відмовляється від об'ємних форм на користь симфонії протилежних (холодного небесно-синього й теплого оранжевого) кольорів, експериментує з перспективою, додає ілюзію “руху” руки пророка, яка наче переміщується з однієї площини картини в іншу.

Товариш Боннара у групі набі, Жан Едуар Вюйяр (1868–1940) зацікавився японізмом після відвідування 1890 р. у Школі витончених мистецтв виставки японського мистецтва. Він став колекціонувати японські ксилографії, зібравши близько 180, та надихався мотивами укійо-е у власній творчості [3]. Самобутня плоска рисовка, незвична

перспектива, фантазійна колористика присутні на полотнах Вюйара: “У ліжку” (1891), “Жінка в профіль у зеленому капелюсі” (1891), “Салон “Натансон”, вулиця Сен-Флорентен” (1897–1898), “П’єро” (1890–1891) та ін.

Східна заглибленість у внутрішній світ людини й мистецтво бачення яскравого моменту дійсності, що були притаманні напряму укійо-е, лягли в основу постімпресіонізму як мистецтва, яке єднало Схід і Захід у прагненні до “справжнього” живопису. Японізм допоміг постімпресіонізму вийти за межі не лише канонів мистецтва, а й будь-якої прив’язки до національних культур, тим самим перетворюючи його на мистецьке явище всесвітнього масштабу.

Література:

1. Huang X. The influence of Japanese Ukiyo-e on Western painting art in the 19th Century. *BCP Social Sciences & Humanities*. 2022. Vol. 20. 304–310.
2. Impressionists Inspired By Japanese Art Tradition. *Arts & Collections*. URL: <https://www.artsandcollections.com/article/impressionists-inspired-by-traditional-japanese-art/> (date of access: 17.11.2023).
3. Kantowitz J. Vuillard and the Art of Japan. *Art History News*. 2023, July 30. URL: <https://arthistorynewsreport.blogspot.com/2023/07/vuillard-and-art-of-japan.html> (date of access: 17.11.2023).
4. Post-Impressionism. Art&Culture. *Encyclopedia Britannica*. 2023, June 1. URL: <https://www.britannica.com/art/Post-Impressionism> (date of access: 17.11.2023).
5. Schwabsky B. Pierre Bonnard. His Rhythm was Colour. *Tate*. 2019, March 14. URL: <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-45-spring-2019/pierre-bonnard-his-rhythm-was-colour-barry-schwabsky> (date of access: 17.11.2023).
6. Summary of Ukiyo-e Japanese Prints. *The Art Story*. URL: <https://www.theartstory.org/movement/ukiyo-e-japanese-woodblock-prints/> (date of access: 17.11.2023).
7. Walker L. J. Henri de Toulouse-Lautrec and Influence of Japanese Art. *Modern Tokyo Times*. 2015, July 5. URL: <https://moderntokyotimes.com/henri-de-toulouse-lautrec-and-influence-of-japanese-art/> (date of access: 17.11.2023).